

موضوع: خارج فقه مسائل کرونا ویروس

جلسه هفتم / ۲۴ فروردین ۹۹

استاد سید احمد خاتمی

غسل میت کرونایی

سوال - در روایات درباره تغسیل میت چنین وارد شده است: « اغسله بماءٍ و صدر » یا « اذا اردت غسل الميت فضعه على المغتسل » یا « يغسل الميت ثلاث غسلات »، آیا اگر میت در وسیله ای قرار گیرد و توسط غسل دهنده کنترل شود. و به وسیله آن میت را بر روی مغتسل قرار دهند. و به وسیله آن آب را قطع و وصل کنند و بر روی میت بریزد و به وسیله آن آب را به جاهای مختلف بدن برساند. غسل میت صحیح است؟ آیا روایات مباشرت ید را شرط کرده اند یا شرط نکرده اند؟

پاسخ اجمالی: کیفیت غسل میت با غسل مس میت و دیگر غسل ها متفاوت نیست بلکه کیفیت آنها یکی است. در غسل های متعارف مانند غسل جنابت مهم رساندن آن به بدن است و مباشرت ید شرط نیست.

پاسخ تفصیلی: سید یزدی در عروه می فرماید: يجب اليقين بوصول الماء إلى جميع الأعضاء فلو كان حائل وجب رفعه، و يجب اليقين بزواله مع سبق وجوده، و مع عدم سبق وجوده يكفي الاطمئنان بعدمه بعد الفحص . [1] واجب است حائل در رسیدن آن به بدن در غسل نباشد. در عروه چهل حاشیه دو تعلقیه « يجب اليقين او الاطمئنان » اضافه کرده اند. به عبارت از معلقین به عروه شرط مباشرت بالید را نگفته اند. و هیچ فقیهی نگفته: يجب اليقين بوصول الماء الى جميع الاعضاء بالید؛ بلکه مهم رسیدن آب به بدن است. در حالی سوال فوق مباشرت بالید را مسلم گرفته است. و در جواز غسل زیر باران یا ناودان رساندن بالید مد نظر نیست. در جای دیگر عروه می فرماید: يجوز الغسل تحت المطر و تحت الميزاب ترتيباً . [2] بنابراین مباشرت بالید شرط نیست؛ هیچ فقیهی به متن ایشان حاشیه نزده است. امام راحل در پاسخ به استفتاء تصریح می کنند، دست کشیدن لازم نیست.

سوال - در غسل واجب با توجه به اینکه امروزه از دوش آب در حمامها استفاده می شود گاه فرد موفق بشستن همه نقاط بدنش با دست نمی شود با اینکه آب به تمام نقاط بدنش رسیده است آیا این چنین غسلی صحیح است؟

جواب: دست کشیدن لازم نیست و چنانچه آب به تمام عضو برسد با نیت غسل کفایت می‌کند [3].

بنابراین در کلام علما در غسل، مباشرت بالید شرط نیست. اما دلالت روایاتی که در سوال به آنها اشاره شده را بررسی می‌کنم.

مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُؤَيْدٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ غُسْلِ الْمَيِّتِ فَقَالَ اغْسِلْهُ بِمَاءٍ وَ سِدْرٍ ثُمَّ اغْسِلْهُ عَلَى أَثَرِ ذَلِكَ غَسْلَةً أُخْرَى بِمَاءٍ وَ كَافُورٍ وَ ذَرِيرَةٍ إِنْ كَانَتْ وَ اغْسِلْهُ الثَّلَاثَةَ بِمَاءٍ قَرَّاحٍ قُلْتُ ثَلَاثُ غَسَلَاتٍ لِحَسَدِهِ كُلِّهِ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ يَكُونُ عَلَيْهِ ثَوْبٌ إِذَا غُسِّلَ قَالَ إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ قَمِيصٌ فَعَسْلُهُ مِنْ تَحْتِهِ وَ قَالَ أَحَبُّ لِمَنْ غَسَّلَ الْمَيِّتَ أَنْ يُلَفَّ عَلَى يَدِهِ الْخِرْقَةُ حِينَ يُغَسَّلُ [4].

از «اغسله» مباشرت استفاده نمی‌شود بلکه روایت دلالت بر رساندن آب است؛ آری یکی از مصادیق «اغسله» رساندن آب با دست است. اما منحصر در آن نیست.

وَ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ رَجَالِهِ عَنْ يُونُسَ عَنْهُمْ ع قَالَ: إِذَا أَرَدْتَ غُسْلَ الْمَيِّتِ فَضَعْهُ عَلَى الْمُغْتَسِلِ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ [5] (حدیث ادامه دارد) اینکه می‌فرماید برای غسل میت او را بر مغتسل قرار بده چون در مقام بیان روش طبیعی غسل است و به این معنی نیست که حتما باید بر مغتسل قرار داده شود.

وَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِثَابٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع يُغَسَّلُ الْمَيِّتُ ثَلَاثَ غَسَلَاتٍ مَرَّةً بِالسِّدْرِ وَ مَرَّةً بِالْمَاءِ يُطْرَحُ فِيهِ الْكَافُورُ وَ مَرَّةً أُخْرَى بِالْمَاءِ الْقَرَّاحِ ثُمَّ يُكْفَنُ الْحَدِيثَ [6].

سند روایت

درباره «عدة» مکرر گفتیم که در بین آنها گاهی یک یا دو یا سه ثقه در بین آنها است. درباره سهل بن زیاد سابقاً به تفصیل سخن گفته ایم، پنج جلد مسند دارد. فقط احمد بن محمد بن عیسی او را تضعیف کرده است. اما علما سهل را پذیرفته اند، گفته اند «الامر فی سهل سهل». علی بن رثاب از اصحاب امام صادق علیه السلام و از رؤوس شیعه است. برادر او یمان بن رثاب است او از رؤوس خوارج است. سالی روز آشتی می‌کردند و به بحث تمام می‌شد دوباره تا سال آینده قهر می‌کردند.

دلالت روایت:

از این روایت و دیگر روایات و از کلام علما مباشرت در غسل استفاده نمی شود. غسل میت در کیفیت از دیگر غسل ها حساب جداگانه ای ندارد. بلکه همه غسل ها مانند غسل جنابت و حیض و مس میت و غسل میت یک کیفیت دارند.

سوال -المسلم المتوفى بهذا المرض هل يجب تغلسيه كغيره من الاموات او انه يكفي ان ييمم؟ و ما اذا لم تسمح السلطات باجراء التيمم عليه ايضاً؟ حيث تضعه الملاكات الطبية في كيسٍ خاص مع مواد كيميائية حافظة وتتمنع من فتح الكيس قبل الدفن؟

به نظر می رسد باید غسل بدهند و اگر ممکن نبود باید تیمم بدهند.

لکن بحثی که در اینجا مطرح می شود. آیا باید با دست میت یا با دست شخص زنده و تیمم دهنده تیمم داده شود؟

تیمم میت کرونایی

دو صورت برای تیمم میت متصور است.

صورت اول- شخص زنده و تیمم دهنده با دست های خود او را تیمم دهند یعنی دست خود را به خاک بزند و بر پیشانی و پشت دست میت بکشد.

صورت دوم- با دست های میت او را تیمم دهند یعنی دست های میت را بر خاک بزنند. سید یزدی در عروه الوثقی مساله آن را ذکر کرده است.

مسألة ١١: يجب أن يكون التيمم بيد الحي لا بيد الميت وإن كان الأحوط تيمم آخر بيد الميت إن أمكن . [7] پس فتوا این است که تیمم با دست شخص زنده باشد و احتیاط تیمم دیگر با دست خود میت انجام شود. حدود نوزده فقیه که از جمله آنها امام راحل است؛ می فرمایند: باید با دست میت تیمم شود. امام راحل در عبارت « يجب ان يكون التيمم بيد الحي » می فرماید: فيه اشكال، بل الاقرب جواز الاكتفاء بيد الميت ولا يترك لاحتياط بالجمع. این احتیاط استحبابی است. محقق نائینی و آقا جمال گلپایگانی که ظاهر یک حاشیه برعروه داشتند در تیمم بيد الميت می فرمایند: لا يترك ذالك. مرحوم سید ابو الحسن اصفهانی می فرماید: هذا الاحتياط لا يترك. محقق خویی و میرزا هاشم آملی و سبزواری و بجنوردی گفته اند: لا يترك. مرحوم مرعشی، کیفیت تیمم میت را توضیح داده است.

مبنای این فتواها چیست؟

مبنای اختلاف فتوا ها روایاتی که فقهاء به آنها استناد کرده اند

وَعَنْهُ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ مُحَمَّدٍ الرَّقِّيِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَيُّوبَ الْمُوصِلِيِّ عَنْ إِسْرَائِيلَ بْنِ يُونُسَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ السَّبْيَعِيِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ ع قَالَ: إِنَّ قَوْمًا أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ ص فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَاتَ صَاحِبُ لَنَا وَهُوَ مَجْدُورٌ فَإِنْ غَسَلْنَاهُ انْسَلَخَ فَقَالَ يَمُمُوهُ [8].

سند روایت

ضمیر در «عنه» به محمد بن احمد بن یحیی صاحب النوادر است. و شیخ طوسی از او نقل می کند. ایوب بن محمد رقی، فقط یک روایت در تهذیب دارد. مدح و قدحی درباره او گفته نشده است. عمرو بن ایوب موصلی یک روایت در تهذیب دارد. اسرائیل بن یونس در تهذیب سه روایت دارد و نیز درباره او مدح و قدحی وارد نشده است. ابو اسحاق سبعی چهارده روایت در تهذیبین یا کافی دارد. او یا عمرو بن عبد الله بن علی و یا اسحاق بن کلب است توثیق نشده. عمرو بن خالد، کثی او را توثیق کرده است. زید بن علی در مجموع مورد تجلیل امام صادق علیه السلام بوده و در حق او فرمودند: رحم الله عمی زیداً اما انه لو ظفر لوفی. بنابراین روایت از جهت سند قابل اعتماد نیست.

دلالت روایت

گفتند شخصی در حالی آبله (مجدور) داشت از دینا رفت اگر بخواهیم او را غسل بدهیم گوشت تن او کنده می شود امام علیه السلام فرمود: او را تیمم بدهید یعنی همان کاری که در حال غسل انجام می دادید برای او در تیمم انجام دهید یعنی او را تیمم بدهید، یعنی با دست میت او را تیمم بدهید.

و نیز استدلال شده که تیمم متقوم به ضرب الیدین علی الارض است لذا باید دست های میت به زمین زده شود و اگر این کار را شخص زنده انجام دهد تیمم صورت نگرفته است.

مطلب دیگر اینکه حدود نوزده فقیه دیگر از جمله آنها مرجوم بروجردی و برخی مراجع معاصر همین فتوا را پذیرفته اند. یعنی با دست شخص زنده تیمم داده شود. اذا لم یتسیر تغسلیه لخوف انتقال العدوی منه فان تیسر ان یتیمم بید الحی و لو مع استعماله للخفایات یتعین ذالک.

اگر مسولین اجازه خارج کردن جنازه از کیسه را ندهند؟ در جواب گفته شده بدون غسل و تیمم دفن می شود. فلو لم یتیسر ذالک او منعت منه السلطات المختصة دفن بلا غسل و لاتیمم.

-
- [1] العروة الوثقى - جماعة المدرسين، الطباطبائي اليزدي، السيد محمد كاظم، ج ١، ص ٥٢٩.
- [2] العروة الوثقى - جماعة المدرسين، الطباطبائي اليزدي، السيد محمد كاظم، ج ١، ص ٥٣١.
- [3] موسوعة الإمام الخميني ٣٢ الى ٤١ (استفتاءات امام خميني (س))، الخميني، السيد روح الله، ج ١، ص ٢١٩.
- [4] وسائل الشيعة، الشيخ الحر العاملي، ج ٢، ص ٤٧٩، أبواب غسل الميت، باب ٢، ح ١، ط آل البيت.
- [5] وسائل الشيعة، الشيخ الحر العاملي، ج ٢، ص ٤٨٠، أبواب غسل الميت، باب ٢، ح ٣، ط آل البيت.
- [6] وسائل الشيعة، الشيخ الحر العاملي، ج ٢، ص ٤٨١، أبواب غسل الميت، باب ٢، ح ٤، ط آل البيت.
- [7] العروة الوثقى - جماعة المدرسين، الطباطبائي اليزدي، السيد محمد كاظم، ج ٢، ص ٥٢.
- [8] وسائل الشيعة، الشيخ الحر العاملي، ج ٢، ص ٥١٣، أبواب غسل الميت، باب ١٦، ح ٣، ط آل البيت.